ALGEBRĂ LINIARĂ. GEOMETRIE ANALITICĂ ȘI DIFERENȚIALĂ

Timişoara

2020

UNIVERSITATEA "POLITEHNICA" TIMIŞOARA DEPARTAMENTUL DE MATEMATICĂ

Lector. univ. OLIVIA BUND $\check{\mathbf{A}}\mathbf{U}$

Capitolul 1

Matrici

1.1 Generalități despre matrici

Definiția 1.1.1 O matrice cu m lini și n coloane este definită de o funcție definită pe mulțimea perechilor de indici (i,j), $i=\overline{1,m}$, $j=\overline{1,n}$ cu valori reale sau complexe. $A:\{1,2,...,m\}\times\{1,2,...,n\}\longrightarrow\mathbb{R}$ sau \mathbb{C}

Observația 1.1.2 Mulțimea matricilor cu m lini și n coloane se notează cu $M_{m \times n}$.

Matricea pentru care numarul linilor este egal cu numarul coloanelor, m=n, se numește matrice pătratică.

Matricea care are toate elementele zero se numește matricea nulă. Matricea de tipul $1 \times n$ se numește matrice linie. $A = [a_{11}a_{12}...a_{1n}]$

Matricea de tipul
$$m \times 1$$
 se numește **matrice coloană.** $A = \begin{bmatrix} a_{11} \\ a_{21} \\ \vdots \\ a_{m1} \end{bmatrix}$,

Matricea patratică de tip $n \times n$, care are unu pe diagonala principală şi zero în

rest se numește **matrice unitate.**
$$A = \begin{bmatrix} 1 & 0 & \cdots & 0 \\ 0 & 1 & \cdots & 0 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ 0 & 0 & \cdots & 1 \end{bmatrix},$$

Matricea pătratică de tip $n \times n$, care are numere reale sau complexe pe diagonala principală și zero în rest se numește **matrice diagonală**.

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & 0 & \cdots & 0 \\ 0 & a_{22} & \cdots & 0 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ 0 & 0 & \cdots & a_{nn} \end{bmatrix},$$

 $Matricea\ de\ tip\ n \times m\ obținută\ din\ A\ prin\ înlocuirea\ linilor\ cu\ coloanele\ se$

numește **transpusa** matricii
$$A$$
 , se notează cu A^T . $A^T = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{21} & \cdots & a_{m1} \\ a_{12} & a_{22} & \cdots & a_{m2} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ a_{1n} & a_{1n} & \cdots & a_{mn} \end{bmatrix}$.

Propriatățile matricei transpuse

1.
$$(A^T)^T = A$$

$$2.(A+B)^T = A^T + B^T$$

3.
$$(AB)^T = B^T A^T$$

Matricea pătratică $A \in M_{n \times n}$ cu proprietatea că $A = A^T$ se numește **matrice** simetrică.

Matricea pătratică $A = (a_{i,j})_{i,j=\overline{1,n}}$, care are toate elementele situate sub diagonala principală egale cu zero se numețe matrice **superior triunghiulară**

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \cdots & a_{1n} \\ 0 & a_{22} & \cdots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ 0 & 0 & \cdots & a_{nn} \end{bmatrix}.$$

Se numește matrice **scară pe linii**, matricea $S = (s_{ij}) \in M_{m,n}(\mathbb{C})$ pentru care:

- 1. Dacă o linie este nulă, $S_{i:}=(00\cdots 0)$, atunci toate liniile situate sub această linie i sunt nule, adică $S_{k:}=(00\cdots 0)$), pentru orice $k\geq i$;
- 2. Dacă primul element nenul de pe linia S_i : este s_{ij} atunci toate elementele de pe coloanele precedente coloanei j, inclusiv de pe coloana j, $S_{:j}$ aflate sub linia i sunt zero, adică $s_{lk} = 0$, $(\forall)l > i$ şi $k \leq j$. Elementul s_{ij} se numește pivot.

Exemple de matrici scară pe linii.

Exemple de matrici care **nu** sunt scară pe linii:

1.2 Operații cu matrici

Adunarea matricelor. Fie $A, B \in M_{m,n}(\mathbb{C}), A = (a_{ij}), B = (b_{ij}).$ Suma matricelor A și B este matricea $A + B = C \in M_{m,n}(\mathbb{C}), C = (c_{i,j}),$ unde $c_{ij} = a_{ij} + b_{ij}$ pentru orice $(i, j) \in \{1, 2, ..., m\} \times \{1, 2, ..., n\}$

Observația 1.2.1 Două matrice se pot aduna numai dacă sunt de același tip.

Exemplul 1.2.2 Fie
$$A, B \in M_{3,2}$$
 $A = \begin{bmatrix} 1 & 4 \\ 3 & 2 \\ 0 & 3 \end{bmatrix}$ $si B = \begin{bmatrix} 1 & 1 \\ 2 & 3 \\ 1 & 2 \end{bmatrix}$ atunci

$$A + B = \begin{bmatrix} 2 & 5 \\ 5 & 5 \\ 1 & 5 \end{bmatrix}.$$

Înmulțirea matricelor cu scalari. Fie matricea $A \in M_{m,n}(C)$,

 $A = (a_{ij})$ şi λ un număr real sau complex, numit scalar.

 λA este matricea $C \in M_{m,n}(C)$, $C = (c_{ij})$, unde $c_{ij} = \lambda a_{ij}$ pentru orice $(i,j) \in \{1,2,...,m\} \times \{1,2,...,n\}$.

Înmulțirea matricelor. Fie $A \in M_{m,n}(\mathbb{C}), A = (a_{ij})$ şi $B \in M_{n,p}(\mathbb{C})$ $B = (b_{jk}).$ Produsul matricelor A şi B este matricea $A \cdot B = C \in M_{m,p}(\mathbb{C}), C = (c_{i,k}),$ unde $c_{ik} = a_{i1}b_{1k} + a_{i2}b_{2k} + a_{in}b_{nk} = \sum_{j=1}^{n} a_{ij}b_{jk}$ pentru orice $(i,k) \in \{1,2,...,m\} \times \{1,2,...,p\}$

Exemplul 1.2.3 Să se calculeze produsul matricelor A și B

$$A \in M_{3,2}, B \in M_{2,3} \text{ unde } A = \begin{bmatrix} 1 & 4 \\ 3 & 2 \\ 0 & 3 \end{bmatrix} \text{ si } B = \begin{bmatrix} 1 & 1 & -2 \\ 2 & 3 & -1 \end{bmatrix}.$$

$$A \cdot B = \begin{bmatrix} 1 & 4 \\ 3 & 2 \\ 0 & 3 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} 1 & 1 & -2 \\ 2 & 3 & -1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 9 & 13 & -6 \\ 7 & 9 & -8 \\ 6 & 9 & -3 \end{bmatrix}.$$

Proprietațile adunarii matricelor și înmulțirii cu scalari

1. Adunarea matricelor este asociativă

$$(A+B)+C=A+(B+C), (\forall)A,B,C\in M_{m,n}(\mathbb{C})$$

2. Adunarea matricelor este comutativă

$$A + B = B + A, (\forall)A, B \in M_{m,n}(\mathbb{C})$$

3. În mulțimea $M_{m,n}(\mathbb{C})$ există elementul neutru față de adunare, O_{mn}

$$A + O_{mn} = O_{mn} + A, \quad (\forall) A \in M_{m,n}(\mathbb{C})$$

4. Pentru orice $A \in M_{m,n}(\mathbb{C})$ există $(-A) \in M_{m,n}(\mathbb{C})$ astfel încât

$$A + (-A) = (-A) + A = O_{mn}.$$

5. Înmulțirea cu scalari este distributivă față de adunarea matricelor

$$\alpha(A+B) = \alpha A + \alpha B \quad (\forall) A, B \in M_{m,n}(\mathbb{C}), \quad (\forall) \alpha \in \mathbb{C}$$

6. Înmulțirea cu scalari este distributivă față de adunarea scalarilor

$$(\alpha + \beta)A = \alpha A + \beta A \quad (\forall)A \in M_{m,n}(\mathbb{C}), \quad (\forall)\alpha,\beta \in \mathbb{C}$$

 γ .

$$\alpha \cdot (\beta \cdot A) = (\alpha \cdot \beta)A \ (\forall)A \in M_{m,n}(\mathbb{C}), \ (\forall)\alpha,\beta \in \mathbb{C}$$

8.

$$1 \cdot A = A, \quad (\forall) A \in M_{m,n}(\mathbb{C})$$

9. Înmulțirea matricelor este asociativă

$$(AB)C = A(BC), (\forall)A, B, C \in M_{m,n}(\mathbb{C})$$

- 10. Înmulțirea matricelor \boldsymbol{nu} este comutativă.
- 11. Înmulțirea matricelor este distributivă la stânga și la dreapta față de adunare

$$A(B+C) = AB + AC, \quad (\forall) A \in M_{m,n}(\mathbb{C}), B, C \in M_{n,p}(\mathbb{C})$$

$$(B+C)A = BA + CA, \quad (\forall)A \in M_{n,p}(\mathbb{C}), B, C \in M_{m,n}(\mathbb{C})$$

12. În mulțimea $M_n(\mathbb{C})$ există elementul neutru față de înmulțire, I_n

$$AI_n = I_n A = A, \quad (\forall) A \in M_n(\mathbb{C})$$

Definiția 1.2.4 O matrice pătratică A este inversabilă dacă există o matrice de acelaşi tip cu A, notată cu A^{-1} astfel încât $AA^{-1} = A^{-1}A = I_n$

O matrice inversabilă se numește matrice nesingulară.

O matrice care nu are inversă se numește matrice singulară.

Propoziția 1.2.5 Matricea A este nesingulară dacă și numai dacă $det(A) \neq 0 \text{ si } A^{-1} = \frac{1}{detA}A^*$

 $Propriet\ \breve{a}tile\ matricei\ inverse.$

$$1.(A^{-1})^{-1} = A$$

2.
$$(AB)^{-1} = B^{-1}A^{-1}$$
.

Exemplul 1.2.6 Să se studieze dacă matricea A este inversabilă iar în caz afirmativ să se calculeze inversa.

$$A = \left[\begin{array}{rrr} 1 & 1 & -1 \\ 2 & 3 & -2 \\ 2 & 1 & -1 \end{array} \right]$$

Pas1. Se calculează
$$Det A = \begin{vmatrix} 1 & 1 & -1 \\ 2 & 3 & -2 \\ 2 & 1 & -1 \end{vmatrix} = -3 - 2 - 4 - (-6 - 2 - 2) = 1,$$

 $Det A \neq 0$ rezultă A inversabilă.

$$tA \neq 0$$
 rezultă A inversabilă.

Pas2. Se calculează matricea transpusă $A^T = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 2 \\ 1 & 3 & 1 \\ -1 & -2 & -1 \end{bmatrix}$

Pas3. Se calculează matricea adjunctă

$$A^* = \begin{bmatrix} - & 1 & 0 & 1 \\ - & 2 & 1 & 0 \\ - & 4 & 1 & 1 \end{bmatrix}$$

Pas4. Se calculează
$$A^{-1}$$
. $A^{-1} = \frac{1}{\det A} A^* = \begin{bmatrix} - & 1 & 0 & 1 \\ - & 2 & 1 & 0 \\ - & 4 & 1 & 1 \end{bmatrix}$

Definiția 1.2.7 Rangul matricei A este cel mai mare număr natural k pentru care există cel puțin un minor nenul de ordinul k al lui A.

1.3 Sisteme de ecuații liniare. Reducerea unei matrici la forma scară

Problema fundamentală în algebra liniară este rezolvarea unui sistem de m

ecuații cu n necunoscute
$$\begin{cases} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \cdots + a_{1n}x_n = b_1 \\ a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + \cdots + a_{2n}x_n = b_2 \\ \vdots & \vdots & \vdots \\ a_{m1}x_1 + a_{m2}x_2 + \cdots + a_{mn}x_n = b_n \end{cases}$$

Problema fundamentala in algebra liniara este rezolvarea unui sistem de m $\begin{cases} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \cdots + a_{1n}x_n = b_1 \\ a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + \cdots + a_{2n}x_n = b_2 \\ \vdots & \vdots & \vdots \\ a_{m1}x_1 + a_{m2}x_2 + \cdots + a_{mn}x_n = b_m \end{cases}$ $Acestui \ sistem \ i \ se \ asociază \ matricea \ A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \cdots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \cdots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ a_{m1} & a_{m2} & \cdots & a_{mn} \end{bmatrix}, \ \ \S i$

$$matricea \ extins \ \overline{A} = \left[\begin{array}{cccc} a_{11} & a_{12} & \cdots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \cdots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ a_{m1} & a_{m2} & \cdots & a_{mn} \end{array} \right] \begin{array}{c} b_1 \\ b_2 \\ \vdots \\ b_m \end{array} \right],$$

Definiția 1.3.1 Dacă mulțimea soluțiilor este mulțimea vidă sistemul se numește sistem **incompatibil.**

Dacă mulțimea soluțiilor are un singur element, în cazul m = n, sistemul se numește sistem **compatibil determinat.**

Dacă mulțimea soluțiilor are o infinitate de elemente sistemul se numește sistem compatibil nedeterminat.

Condiția de compatibilitate a sistemelor este dată de teorema lui Kronecher-Capelli

Teorema 1.3.2 Sistemul (1)este compatibil dacă și numai dacă

$$rangA = rang\overline{A}$$

Sistemele de ecuații liniare și neomogene, compatibile, de dimensiuni reduse $m = n \in \{2,3\}$ se pot rezolva ușor utilizând:

- $metoda\ matricial\ \ddot{a}: X = A^{-1}B;$
- metoda Cramer.

Exemplul 1.3.3 Să se rezolve sistemul
$$\begin{cases} x_1 + x_2 - x_3 = 1 \\ 2x_1 + 3x_2 - 2x_3 = -2 \\ 2x_1 + x_2 - x_3 = 2 \end{cases}$$

- i) utilizând metoda Cramer;
- ii) Utilizând metoda matricială.

Soluție 1.3.4 i) Pas 1. Sistemului i se asociază matricea
$$A = \begin{bmatrix} 1 & 1 & -1 \\ 2 & 3 & -2 \\ 2 & 1 & -1 \end{bmatrix}$$

Pas1. Se calculează
$$Det A = \begin{vmatrix} 1 & 1 & -1 \\ 2 & 3 & -2 \\ 2 & 1 & -1 \end{vmatrix} = -3 - 2 - 4 - (-6 - 2 - 2) = 1,$$

 $Det A \neq 0$ rezultă sistem **compatibil determinat.** Are o singură soluție care se determină cu regula lui Cramer:

$$x_1 = \frac{\Delta_{x_1}}{\Delta} = \frac{1}{1} = 1$$
, $x_2 = \frac{\Delta_{x_2}}{\Delta} = \frac{-4}{1} = -4$, $x_3 = \frac{\Delta_{x_3}}{\Delta} = \frac{-4}{1} = -4$.

 $Unde \ \Delta = Det A = 1,$

$$\Delta_{x_1} = \begin{vmatrix} 1 & 1 & - & 1 \\ - & 2 & 3 & - & 2 \\ 2 & 1 & - & 1 \end{vmatrix} = -3 + 2 - 4 - (-6 + 2 - 2) = 1$$

$$\Delta_{x_2} = \begin{vmatrix} 1 & 1 & - & 1 \\ 2 & - & 2 & - & 2 \\ 2 & 2 & - & 1 \end{vmatrix} = 2 - 4 - 4 - (4 - 4 - 2) = -4$$

$$\Delta_{x_3} = \begin{vmatrix} 1 & 1 & & 1 \\ 2 & 3 & - & 2 \\ 2 & 1 & & 2 \end{vmatrix} = 6 + 2 - 4 - (6 + 4 - 2) = -4$$

ii) Sistemul scris matricial are forma AX = B. Rezultă $X = A^{-1}B$;

Pas1. Se calculează
$$Det A = \begin{vmatrix} 1 & 1 & -1 \\ 2 & 3 & -2 \\ 2 & 1 & -1 \end{vmatrix} = -3 - 2 - 4 - (-6 - 2 - 2) = 1,$$
 et $A \neq 0$ rezultă A inversabilă.

 $Det A \neq 0$ rezultă A inversabilă.

Pas2. Se calculează matricea transpusă
$$A^T = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 2 \\ 1 & 3 & 1 \\ -1 & -2 & -1 \end{bmatrix}$$

Pas3. Se calculează matricea adjunctă

$$A^* = \left[\begin{array}{rrrr} - & 1 & 0 & 1 \\ - & 2 & 1 & 0 \\ - & 4 & 1 & 1 \end{array} \right]$$

Pas4. Se calculează
$$A^{-1}$$
. $A^{-1} = \frac{1}{\det A} A^* = \begin{bmatrix} - & 1 & 0 & 1 \\ - & 2 & 1 & 0 \\ - & 4 & 1 & 1 \end{bmatrix}$

$$Pas5. \ Se \ calculeaz X = A^{-1}B = \begin{bmatrix} - & 1 & 0 & 1 \\ - & 2 & 1 & 0 \\ - & 4 & 1 & 1 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} & 1 \\ - & 2 \\ & 2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} & 1 \\ - & 4 \\ - & 4 \end{bmatrix}$$

Metoda eliminării a lui Gauss a fost inspirată de faptul că cel mai simplu se rezolvă un sistem de m ecuații cu n necunoscute de formă triunghiulară,

 $prin \ metoda \ substituției \ inverse. \left\{ \begin{array}{cccc} a_{11}x_1+&a_{12}x_2&+\cdots&+a_{1n}x_n=b_1\\ &a_{22}x_2&+\cdots&+a_{2n}x_n=b_2\\ &\vdots&\vdots&&\vdots\\ &a_{n-1}x_n=b_n \end{array} \right.$

Metoda eliminării a lui Gauss constă în reducerea matricei oricărui sistem de m ecuații cu n necunoscute, printr-un șir de transformări elementare pe linie, la o formă cvasitriunghiulară, la forma scară.

Definiția 1.3.5 Două sisteme de m ecuații liniare cu n necunoscute se numesc echivalente dacă mulțimea soluțiilor este aceiași pentru ambele sisteme.

Transformările elementare aplicate unui sistem de m ecuații liniare cu n necunoscute pentru al transforma într-un sistem echivalent sunt:

1. Interschimbarea a două ecuații. $E_i \longleftrightarrow E_j$

$$E_i: \quad a_{i1}x_1 + a_{i2}x_2 + \cdots + a_{in}x_n = b_i$$

- **2.** Multiplicarea unei ecuații cu un numar nenul, $\alpha \neq 0$. $\alpha E_i \longrightarrow E_i$
- 3. Adunarea la ecuația j a ecuației i înmulțită cu un numar nenul.

$$\alpha E_i + E_i \longrightarrow E_i$$
.

Acestor transformări elementare asupra ecuaților unui sistem le corespund transformari elementare pe linie efectuate asupra matricei $A = (a_{ij})$, numite transformări elementare pe linie.

Definiția 1.3.6 Două matrici de același tip A și A' se numesc matrici echivalente pe linie, dacă A' s-a obținut din A printr-un șir de transformări elementare pe linie.

Metoda eliminării a lui Gauss poate fi îmbunatățită prin metoda Gauss-Jordan. Metoda Gauss-Jordan constă în reducerea matricei sistemului la forma scară redusă, S_0 care are toți pivoții 1 iar restul elementelor zero.

Aşadar, metoda Gauss-Jordan are în plus două caracteristici:

- 1. Pivotul fiecărei linii, prin transformări elementare pe linie, este forțat să devină 1. Dacă $s_{ij} \neq 0$ este pivotul liniei L_i prin transformarea elementară $\frac{1}{s_{ij}}L_i \longrightarrow L_i$ devine 1;
- 2. Prin transformări elementare pe linie se creează zerouri sub și deasupra pivoților.

Transformări elementare pe linie

- $1.L_i \longleftrightarrow L_i$
- 2. $\alpha L_i \longrightarrow L_i$
- 3. $\alpha L_i + L_i \longrightarrow L_i$.

Propoziția 1.3.7 1. Transformările elementare pe linie transformă determinanți nenuli în determinanți nenuli și determinanți nuli în determinanți nuli

2. Transformările elementare pe linie aplicate unei matrice A nu modifică rangul matricei, prin urmare rangul matricei A coincide cu rangul matricei scară S_A .

Propoziția 1.3.8 Rangul unei matricei în formă scară pe linie este egal cu numărul de pivoți.

Observația 1.3.9 Datorită flexibilității în alegerea transformărilor elementare pe linie pentru reducerea matricei A la forma scară, elementele matricei S_A nu sunt unic determinate de elementele matricei A, dar numărul și poziția pivoților în S_A sunt unic determinate de elementele matricei A.

Proprietăți induse de transformari elementare

Propoziția 1.3.10 Fie A o matrice, S_A forma scară a matricei A și S_0 forma scară redusă atunci:

 $rangA = rangS_A = num \ ar \ pivo \ i;$

Forma scară redusă a matricei A, S_0 , este unică dar forma scară S_A în general nu este unică.

Propoziția 1.3.11 Dacă A este matrice pă tratică și I matricea unitate de același tip cu matricea A și se efectuează transformări elementare pe linie asupra matricei [A|I] până la forma $[S_0|I']$ atunci:

 $Dac\Breve{a}\ S_0 = I\ rezult\Breve{a}\ c\Breve{a}\ I' = A^{-1}$

 $Dacă S_0 \neq I \text{ rezultă că } A \text{ este singulară.}$

Dacă A este matrice pătratică nesingulară se calculează produsul $A^{-1}B$ prin efectuarea de transformări elementare pe linie asupra matricei [A|B] până se ajumge la forma [I|C], unde $C = A^{-1}B$.

Dacă se aplică metoda Gauss-Jordan la un sistem compatibil determinat de n ecuatții cu n necunoscute, la sfârșitul procedurii se obține o matrice echiva-

lentă cu matricea prelungită de forma
$$\overline{A} \sim \begin{bmatrix} 1 & 0 & \cdots & 0 & s_1 \\ 0 & 1 & \cdots & 0 & s_2 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ 0 & 0 & \cdots & 1 & s_n \end{bmatrix}$$
. şi sistemul

$$lentă~cu~matricea~prelungită~de~forma~\overline{A} \sim \begin{bmatrix} 1 & 0 & \cdots & 0 & s_1 \\ 0 & 1 & \cdots & 0 & s_2 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ 0 & 0 & \cdots & 1 & s_n \end{bmatrix}.~ \$i~sistemul$$

$$echivalent \begin{cases} x_1 = s_1 \\ x_2 = s_2 \\ \vdots \\ x_n = s_n \end{cases},~ prin~urmare~soluția~sistemului~este~ înregistrată~ în~ul-$$

tima coloană ce bordează matricea sistemului echivalent în formă triunghiulară.

Metoda Gauss-Jordan necesitând mai multe operații decât metoda Gauss se folosește mai puțin în rezolvarea sistemelor dar este indicată în calculul inversei matricelor pătratice nesingulare.